

Самостійна робота 5 (2 год), ЗМ2, Т5

Тема: Методика організації конкретних соціологічних досліджень.

Мета: ознайомити студентів з послідовністю організації конкретних соціологічних досліджень;

навчити студентів розрізняти етапи обробки та аналізу даних соціологічних досліджень, їх основний зміст; розвивати уміння орієнтуватись у методах соціологічного прогнозування та їх різновидах; вчити творчо використовувати набуті знання;

виховувати повагу до соціологічних досліджень.

Міжпредметні зв'язки: психологія

Використана література:

1. "Соціологія" за ред.. В.Г. Городяненка. Київ "Академія" 2008р.
2. В.М. Піча. "Соціологія" Київ "Каравела" 2015р.
3. Лукашевич М.Й. "Соціологія". Підручник. Київ 2006.
4. Соціологія: навч.посіб. /за ред. В.І. Докаша – Чернівці: Чернівецький нац.. ун-т, 2012 р.

План

- 1.Технологія обробки та аналізу емпіричних даних.
- 2.Прогнозування соціальних явищ та процесів.
- 3.Методи соціологічного прогнозування.
- 4.Логіка складання соціального прогнозу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Під час підготовки до самостійної роботи слід звернути увагу на запропоновані підручники та поданий нижче матеріал. Розкривати питання слід в повному обсязі.

1.В емпіричному дослідженні соціолог вивчає певну множину об'єктів, наприклад, колектив працівників підприємства. Кожному елементу множини притаманні певні властивості (ознаки), скажімо, стать, вік, задоволеність умовами праці. Кожний об'єкт має певне значення за кожною ознакою. Так, працівник має одне з двох можливих значень ознаки «стать» (чоловіча або жіноча), одне з трьох можливих значень ознаки «задоволеність умовами праці» (задоволений, не зовсім задоволений, зовсім незадоволений), певне значення ознаки «вік» (число повних років від 18 до 80) та ін.

Як правило, для спрощення обробки всі значення ознак кодують числами, тому дані для обробки становлять прямокутну таблицю (матрицю) чисел. Кожний рядок цієї таблиці відповідає одному об'єкту, а кожний

стовпчик — певній озnaці. На перетині певного рядка та стовпчика цієї таблиці знаходиться значення певної ознаки певного об'єкта.

2.Методологічні основи передбачення майбутнього

Безперервно зростаючий динамізм соціально-політичних, економічних, науково-технічних, ідеологічних та інших змін надає науковому передбаченню майбутнього винятково важливе, часто глобальне значення. Без прогнозування явищ і процесів, передбачення перспектив їх розвитку неможливе науково обґрунтоване управління, вироблення і прийняття ефективних управлінських рішень. Виявлення назріваючих тенденцій, проблем і суперечностей суспільного життя, пошук шляхів і методів їх вирішення, надійний соціальний прогноз — важливі завдання соціології.

У різних галузях знань існують поняття, якими позначають певні судження про майбутнє: пророцтво, віщування, передбачення, прогнозування, футурологія та ін. Часто їх вживають як синоніми, іноді в кожне з них вкладають різний зміст, що породжує термінологічні дискусії.

Загальним та інтегруючим всі різновиди одержання інформації про майбутнє є поняття «передбачення».

Передбачення — обґрунтоване припущення про майбутній стан явищ природи і суспільства або про явища, невідомі в даний час, але які піддаються виявленню.

Передбачення поділяють на наукові й ненаукові. *Наукове передбачення* ґрунтуються на пізнанні закономірностей розвитку природи, суспільства, мислення, використанні наукових методів дослідження. *Ненаукове передбачення* не застосовує спеціальних наукових досліджень і ґрунтуються на передчуттях людини про майбутнє за допомогою підсвідомості (інтуїтивне); життєвому досвіді і пов'язаних з ним аналогіях, прикметах (буденне); на вірі в надприродні сили, що визначають майбутнє (міфологічне, релігійне).

Однією з форм наукового передбачення є прогнозування — процес вироблення прогнозів.

Прогноз — імовірне судження про стан певного явища в майбутньому.

Прогноз є невід'ємною функцією науки, завершальним етапом наукового дослідження, причому, на думку багатьох вчених, обов'язковим, якщо це стосується розвитку теорії. Вдосконалення науки відбувається з посиленням її прогностичної функції.

Теорія прогнозування (прогностика) як наука тільки формується. її предметом є дослідження законів і способів прогнозування, завданням — розробка проблем гносеології та логіки прогнозування, типології прогнозів, методів прогнозування, категорій і понять, спеціальних методологічних проблем прогнозування з метою підвищення методичного обґрунтування прогнозів. У структурі прогностики розвиваються окремі теорії прогнозування як у координатах загальної прогностики, так і відповідних сфер прогнозування.

Поняття «прогностика» і «прогнозування» часто невіправдано вживають як синоніми, ототожнюють. Інколи прогностику трактують дуже широко, вважаючи, що вона охоплює не тільки теорію передбачення, а й сам процес прогнозування.

Існують різні види прогнозів. їх типологія може бути побудована за різноманітними критеріями — залежно від об'єкта, часу, на який прогнозується об'єкт; цілей; методів прогнозування та ін.

Найзагальнішим є поділ прогнозів на природничо-наукові та соціальні. Особливістю природничо-наукових прогнозів є те, що об'єкти прогнозування неможливо або майже неможливо змінити шляхом соціального управління, за допомогою програм, проектів, планів, організаційних рішень. Людина прагне передбачити природні явища, щоб заздалегідь пристосуватися до них.

Соціальне прогнозування здійснюється, як правило, для вироблення рекомендацій щодо оптимального впливу на прогнозоване явище чи процес з метою їх реалізації чи відвернення.

Залежно від часу, на який розраховане прогнозування, розрізняють поточні, короткострокові, середньострокові, довгострокові й наддовгострокові прогнози.

Залежно від мети прогнози поділяються на пошукові та нормативні.

Пошуковий прогноз — це передбачення розвитку явищ шляхом умовного продовження в майбутнє тенденцій, які переважали у минулому і домінують нині, абстрагуючись від планів, проектів, програм, управлінських рішень, які можуть змінити існуючі тенденції, спричинити самоздійснення чи самозруйнування прогнозу.

Нормативний прогноз — передбачення бажаного стану явищ на основі попередньо визначених норм, ідеалів, цілей.

У процесі його вироблення триває пошук відповіді на запитання: як досягти бажаного? Нормативними можуть бути тільки соціальні прогнози. Нормативне прогнозування схоже на планування, проектні розробки, але не тотожне їм.

3.Методи соціологічного прогнозування

З огляду на джерела інформації про майбутнє існують три основні способи вироблення соціальних прогнозів. Перший — опитування населення й експертів. Особливо велике значення мають оцінки експертів — фахівців, готових більш-менш об'єктивно і професійно оцінювати стан і перспективи певного явища або процесу. Другий спосіб — екстраполяція в майбутнє тенденцій, закономірності яких в минулому і в певний конкретний час добре відомі. При цьому широко використовують можливості математики й обчислювальної техніки. І, нарешті, моделювання стану об'єкта на момент його дослідження у вигляді, сприятливому для прогностичних висновків, побудова пошукових і нормативних моделей з урахуванням імовірних і бажаних змін прогнозованого явища.

Специфічним методом соціального прогнозування, який майже не застосовується в інших галузях прогнозування, є опитування населення. Математичні ж методи через велику складність об'єктів соціального

прогнозування використовують досить обмежено. Особливо цінними є експертні оцінки.

Методи опитування експертів

Методи опитування експертів увійшли в практику наприкінці 60-х років ХХ ст., коли була виявлена обмеженість застосування екстраполяції та моделювання в соціальному прогнозуванні, особливо щодо складних соціальних процесів, які розвиваються в нелінійній формі.

Надійність прогнозів підвищує колективне опитування експертів. Якщо на індивідуальні експертні оцінки впливає суб'єктивізм експерта, його конкретний досвід, то в груповому експертному опитуванні з дотриманням певних методичних вимог відбувається процес об'єктивізації суб'єктивних оцінок. Серед методичних вимог найважливіше значення мають обґрунтований добір експертів, оптимальна організація їх роботи, правильна процедура обробки результатів опитування.

На практиці під час комплектування експертної групи використовують різноманітні критерії. Найважливіший з них — рівень компетентності експертів. Процедури організації роботи експертів бувають очні й заочні, одноразові й багаторазові. Одним з найпоширеніших конкретних методів прогнозування у формі експертного опитування є «інтелектуальна атака», або «колективна генерація ідей». Це — колективне обговорення проблеми, в процесі якого забезпечується взаємний стимулюючий вплив експертів, виникає своєрідна ланцюгова реакція ідей і генерується якісно нова інформація про майбутнє предмета прогнозування. Результатів досягають завдяки конкуренції ідей, самонавчанню під час колективного обговорення групою експертів приблизно однакового наукового і посадового статусів, категоричній забороні критики будь-якої, навіть неконструктивної думки, скрупульозній реєстрації всіх висловлювань. Такі обговорення бувають простими, у формі спонтанної дискусії зі сформульованої проблеми; синектичними (керованими), коли обговорення відбувається за заздалегідь розробленим планом з чітким розподілом ролей між експертами залежно від їх здібностей.

Методи опитування населення

Поширення цих методів пов'язане з тим, що в прогнозуванні багатьох соціальних явищ і процесів звичайного респондента можна значною мірою розглядати як своєрідного експерта, який володіє певним соціальним досвідом. Цінність прогнозу опитаного населення прямо пропорційна його обізнаності з предметом прогнозування. Найбільшу прогностичну значущість мають опитування респондентів щодо їх особистого майбутнього або майбутнього їх найближчого соціального оточення.

Методи моделювання

У соціальному прогнозуванні застосування математичних методів, у тому числі методів моделювання, обмежене. Це зумовлено складністю об'єкта прогнозування, відсутністю для побудови моделей достовірної інформації про розвиток соціальних процесів у часі, хоча б за кілька десятиліть.

Модель у соціальному прогнозуванні — спрощене математичне уявлення про певний суспільний процес.

Вона може мати вигляд рівняння, таблиці, кривої, набору правил та ін. Найчастіше використовують трендові (екстраполяційні), рідше — факторні (аналітичні) моделі.

Логіка складання соціального прогнозу

Вироблення соціального прогнозу починається з до-прогнозної діяльності: уточнення цілей і завдань, формулювання робочих гіпотез, визначення методів, структури та організації пошукової роботи. Потім настає період збирання інформації про стан і динаміку розвитку об'єкта дослідження в минулому, даних прогностичного фону (зовнішні чинники, які суттєво впливають на розвиток об'єкта прогнозування: економічні, науково-технічні, екологічні, демографічні, політичні та ін.). На цій основі у процесі використання різних методів здійснюють прогнозний пошук — з'ясування того, що відбудеться, в тому числі, які проблеми виникнуть за збереження існуючих тенденцій розвитку, тобто якщо бездіяльною залишиться у цьому плані сфера управління.

У пошуковому соціальному прогнозуванні з'ясовують не реально очікуваний стан, до якого потрібно буде пристосуватися, а перелік різного рівня проблем, які доведеться вирішувати. Характерним щодо цього є вже згадуваний приклад з'ясування членами Римського клубу на початку 70-х років глобальних проблем, які можуть загрожувати людству в недалекому майбутньому, якщо не звернути на них увагу і не почати завчасно діяти.

Після пошукового етапу настає черга нормативного прогнозу, головне завдання якого — визначення можливих шляхів вирішення виявленіх у процесі пошукового прогнозування ймовірних проблем. Значення такої інформації для сфери управління важко переоцінити. Зіставлення даних пошукового та нормативного прогнозів дає змогу виробити рекомендації, зважити можливі наслідки від прийняття чи неприйняття певних управлінських рішень і тим самим підвищити рівень обґрунтованості, об'єктивності, ефективності планів, програм, проектів, поточних управлінських рішень. Прогноз підказує, як краще, економічніше, ефективніше наблизити найбільш імовірне (за певних тенденцій, якщо не вживати ніяких заходів) до найбільш бажаного.

Звичайно, таке значення мають тільки обґрунтовані прогнози. Тому бажано, щоб кожен прогноз був підданий верифікації — з'ясуванню ступеня його відповідності вимогам сучасної науки і практики. Для визначення надійності й точності соціального прогнозу використовують експертні оцінки, повторні або паралельні прогнозні розробки.

Питання для закріплення матеріалу:

1. Назвіть основні методи ?

2. За допомогою яких методів можна провести найповніше дослідження?